

УДК 339.17:005.6

Н.С. Барабаш, канд. екон. наук

М.О. Никонович, канд. екон. наук

А.О. Міщенко, канд. екон. наук

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ ЗА КРИТЕРІЯМИ ЯКОСТІ ЙОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Н.С. Барабаш, канд. екон. наук

М.А. Никонович, канд. екон. наук

А.А. Мищенко, канд. екон. наук

Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина

АЛГОРИТМИЗАЦИЯ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВОГО ПРЕДПРИЯТИЯ ПО КРИТЕРИЯМ КАЧЕСТВА ЕГО МЕНЕДЖМЕНТА

Nataliia Varabash, PhD in Economics

Maryna Nykonovych, PhD in Economics

Anna Mishchenko, PhD in Economics

Kyiv National University of Trade and Economic, Kyiv, Ukraine

ALGORITHMIZATION OF TRADE ENTERPRISE'S ECONOMIC ACTIVITY ANALYSIS BY THE CRITERIONS OF THE QUALITY OF ITS MANAGEMENT

Обґрунтовано доцільність оцінювання якості менеджменту торговельного підприємства за критерієм економічної доданої вартості EVA. Установлено, що ефективність менеджменту обумовлює належний рівень економічної безпеки на торговельному підприємстві. Запропонований алгоритм забезпечить ідентифікацію торговельних підприємств, які створюють/можуть створювати для досліджуваного підприємства загрозу випередження інтегрального показника конкурентоспроможності.

Ключові слова: торговельне підприємство, конкурентоспроможність, економічне зростання, EVA, рівень економічної безпеки, менеджмент.

Обосновано необходимость оценивания качества менеджмента торгового предприятия по критериям экономической добавленной стоимости EVA. Определено, что эффективность менеджмента обуславливает необходимый уровень экономической безопасности на торговом предприятии, которые создают/могут создавать предприятия угрозу опережения интегрального показателя конкурентоспособности.

Ключевые слова: торговое предприятие, конкурентоспособность, экономический рост, EVA, уровень экономической безопасности, менеджмент.

The necessity of evaluating the quality of management of trade enterprise on the criteria of economic value added EVA is justified. the required level of trade enterprise's economic security is determined by the management efficiency. The proposed algorithm provides identification of trade enterprises which create / can create the advancing of integral index of competitiveness.

Key words: trade enterprise, competitiveness, economic growth, EVA, the level of economic security, management.

Постановка проблеми. Необхідною умовою забезпечення стабільного функціонування підприємств на ринку у перспективі є чітке окреслення критеріїв якості менеджменту, цільове орієнтування, на які обумовлюватимуть ефективність господарської діяльності підприємств як гарант його економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності менеджменту підприємств досліджувалось багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, зокрема: Ж.-Ж. Ламбен, О. Ларіонова, Т. Котуранова, Г. Козаченко, Дж. Мартін та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вирішення завдань комплексного компаративного аналізу в сукупності має забезпечувати певну результативність, яка й характеризуватиме ефективність менеджменту торговельного підприємства. Нарощування конкурентних переваг як основних умов функціонування підприємства серед конкурентів, посилення рівня конкурентоспроможності як основного показника господарської діяльності підприємства у бізнес-середовищі забезпечуються налагодженими алгоритмами торговельного підприємства.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Метою статті є визначення та обґрунтування ключових методичних напрямків здійснення комплексного компаративного аналізу діяльності підприємства торгівлі за критеріями якості його менеджменту.

Виклад основного матеріалу. У західноєвропейських країнах оцінювання економічного зростання підприємства часто ототожнюють із визначенням економічної доданої вартості EVA (economic value added), яка характеризує ефективність діяльності підприємства з позицій його власників. По суті EVA відображає нарощування вартості підприємства, необхідне для забезпечення його подальшого господарювання, і розраховується:

$$EVA = (P - T) - IC \cdot WACC = NP - IC \cdot WACC = \left(\frac{NP}{IC} - WACC \right), \quad (1)$$

де P – прибуток від операційної діяльності;
 T – податки та інші обов'язкові платежі;
 IC – інвестований у підприємство капітал;
 $WACC$ – середньозважена вартість капіталу;
 NP – чистий прибуток.

$$EVA = \left(\frac{NP}{IC} - WACC \right) \cdot IC = (ROI - WACC) \cdot IC, \quad (2)$$

де ROI – рентабельність капіталу, інвестованого в підприємство.

При цьому $WACC$ необхідно розраховувати за такою формулою:

$$WACC = PЗК \cdot dЗК + PВК \cdot dBК, \quad (3)$$

де $PЗК$ – вартість залученого капіталу;
 $dЗК$ – частка залученого капіталу в капіталі підприємства;
 $PВК$ – вартість власного капіталу;
 $dBК$ – частка власного капіталу в капіталі підприємства.

Інформаційне наповнення показника EVA є дуже важливим для інвесторів, від яких залежить функціонування переважної більшості підприємств, не здатних власними ресурсами забезпечувати свою господарську діяльність. Так, EVA дозволяє дати відповідь на запитання інвесторів підприємства: який вид фінансування (власне чи залучене) та який розмір капіталу необхідний для отримання відповідного прибутку. Це питання є дуже важливим у стратегії нарощування конкурентних переваг та зміцнення інтегрального показника конкурентоспроможності торговельного підприємства, виступаючи свого роду гарантом досягнення таких цілей у перспективі.

Сутність EVA полягає в тому, що цей показник відображає додавання вартості до ринкової вартості підприємства та оцінювання ефективності його менеджменту завдяки визначенню, як саме підприємство оцінюється ринком.

Концепція EVA використовується західними компаніями як довершений інструмент вимірювання ефективності їх діяльності загалом та видами. Водночас EVA є індикатором якості управлінських рішень, які обумовлюють ефективність менеджменту підприємства загалом. Постійна позитивна величина EVA свідчить про збільшення вартості підприємства, тоді як негативна – про її зниження.

Так, для ПрАТ «Фуршет» при $WACC=13,1\%$ економічна додана вартість становить $EVA = -1024,9$ тис. грн. За такими результатами спостерігається зменшення ринкової вартості ПрАТ «Фуршет», що відповідно, негативно характеризує ефективність його менеджменту.

Якщо показник EVA розглядається як критерій ефективності менеджменту торговельного підприємства, то основним завданням є підвищення його значень. Для цього достатньо за допомогою виділення складових формули (2) (відкоректований прибуток,

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

інвестований капітал, вартість капіталу) побудувати дерево цілей підприємства і розподілити відповідальність за їх досягнення.

Варто зазначити, що значення показника EVA під час здійснення комплексного компаративного аналізу господарської діяльності торговельного підприємства не є вирішальним критерієм інформаційно-аналітичного забезпечення під час прийняття управлінських рішень, орієнтованих на нарощування конкурентних переваг та збільшення інтегрального показника конкурентоспроможності торговельного підприємства. Це пояснюється різноспрямованістю результатів таких досліджень. Визначення EVA в системі комплексного компаративного аналізу характеризує наближеність торговельного підприємства до досягнення основної його мети – економічного зростання. Важливо враховувати стратегічний характер досягнення мети економічного зростання торговельного підприємства та інформаційну короткостроковість показника EVA. Мається на увазі, що негативне значення EVA в поточному періоді не перешкоджає економічному зростанню підприємства в перспективі.

Під ефективністю менеджменту торговельного підприємства у системі комплексного компаративного аналізу слід розуміти таке управління, яке забезпечує ефективність господарської діяльності за всіма її векторами та підвищення конкурентоспроможності підприємства у ринковому середовищі. Виходячи з таких трактувань, можна стверджувати, що ефективність менеджменту обумовлює відповідний рівень економічної безпеки на торговельному підприємстві. При цьому $EVA > 0$ характеризує позитивний стан економічної безпеки, а $EVA < 0$, відповідно, свідчить про наявність загроз економічної безпеки.

Таргет-спрямування досягнення лідерських позицій на ринку змушує торговельні підприємства вдаватися до всіляких заходів для залучення якомога більшої кількості клієнтів, партнерство з якими забезпечує підприємству ділову та ринкову активність, примноження економічних вигод, економічне зростання. Беручи до уваги суб'єктивний характер здійснення господарської діяльності численними підприємствами-конкурентами, основною метою яких є нарощування конкурентних переваг для підвищення власних позицій у бізнес-середовищі, виникають певні невирішені питання, що породжують загрози для подальшого господарювання. Будь-які прояви факторів загрози щодо стабільності подальшого функціонування підприємства в економічній літературі досліджується під категорією «економічної безпеки». Єдиного підходу серед вітчизняних та зарубіжних учених щодо трактування цього поняття не існує. Тому, пристосовуючи контекст дефініції до предметної області комплексного компаративного аналізу, під економічною безпекою торговельного підприємства пропонується розглядати сукупність контрольованих умов, сприятливих для здійснення поточної господарської діяльності та досягнення стратегічних цілей підприємства.

Досліджуючи суть економічної безпеки торговельного підприємства, необхідно чітко окреслити фактори, вплив яких обумовлює її стан. Торговельне підприємство функціонує у бізнес-середовищі як відкрита система, яка знаходиться під впливом численних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Відповідно, економічна безпека торговельного підприємства має сприяти забезпеченню контрольованості впливу цих факторів. Тобто вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на господарську діяльність обумовлює стан економічної безпеки торговельного підприємства.

Вплив внутрішніх факторів знаходить своє відображення на ефективності менеджменту підприємства. У разі позитивного впливу факторів внутрішнього середовища спрацьовує індикатор $EVA > 0$, який свідчить про налагодженість і скерованість дій системи менеджменту торговельного підприємства у процесі забезпечення оперативного та перспективного управління. Негативний вплив факторів внутрішнього середовища

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

визначається $EVA < 0$, який характеризує наявність певних суперечностей та конфліктних ситуацій у системі менеджменту торговельного підприємства у частині розроблення альтернативних управлінських рішень та їх реалізації.

Акцентування уваги на мінімізацію негативного впливу лише зовнішніх факторів є некоректним у разі досягнення стратегічних цілей торговельного підприємства. Адже саме налагодженість системи менеджменту торговельного підприємства є запорукою прийняття ефективних управлінських рішень щодо його стратегічного розвитку: зміцнення інтегрального показника конкурентоспроможності, який гарантує лідерське позиціонування підприємства на ринку для подальшого економічного зростання.

Особливу загрозу для економічної безпеки торговельного підприємства становить вплив факторів зовнішнього конкурентного середовища, обумовлений фактичними або ймовірними управлінськими діями інших учасників ринків, спрямованих на завоювання лідерських позицій на певному сегменті ринку. Мається на увазі, досягнення іншими підприємствами основних цілей господарської діяльності: нарощування конкурентних переваг та зміцнення конкурентоспроможності. Сукупність таких дій конкурентів може спричинити зниження стану захищеності торговельного підприємства та призвести до значних фінансових втрат, після чого підприємство змушене буде скоординувати ресурсний потенціал на відновлення попереднього стану господарської діяльності та на попередження банкрутства, а зміцнення конкурентоспроможності в такому випадку буде другорядною метою. Так, у конкурентів з'являються можливості стрімкого посилення власних конкурентних позицій за рахунок тимчасової зміни цільового спрямування господарської діяльності торговельного підприємства.

Волатильний характер господарської діяльності торговельних підприємств у динамічній конкурентній боротьбі створює певні невирішені питання щодо забезпечення економічної безпеки торговельного підприємства у процесі зміцнення його конкурентоспроможності. У зв'язку з цим виникає необхідність кількісного виміру рівня економічної безпеки торговельного підприємства для формування відповідних висновків щодо формування його подальшої управлінської стратегії підприємства.

Адаптовуючи класичну формулу розрахунку сукупного критерію економічної безпеки підприємства до розробленої системи показників комплексного компаративного аналізу за векторами господарської діяльності торговельного підприємства, отримуємо:

$$k_{EB} = \sum_{i=1}^n L_i \cdot d_i, \quad (4)$$

де L_i – значення локального показника конкурентоспроможності за i -им вектором господарської діяльності;

d_i – питома вага i -го вектора складової інтегрального показника конкурентоспроможності;

n – кількість векторів господарської діяльності торговельного підприємства.

За локальними показниками конкурентоспроможності за векторами господарської діяльності та інтегральними показниками конкурентоспроможності (табл. 1) розраховуємо сукупний критерій економічної безпеки торговельних підприємств.

Таблиця 1

Локальні показники конкурентоспроможності за векторами господарської діяльності та інтегральні показники конкурентоспроможності торговельних підприємств

Підприємства	L_1	L_2	L_3	L_4	L_5	I
«Фуршет»	10,52	8619,19	227,25	4,76	0,56	560,6
«Сільпо»	12,83	9998,31	223,76	5,44	0,68	562,1
«Фора»	10,01	7732,01	207,34	4,12	0,47	523,1
«АТБ»	10,84	8232,11	221,01	4,47	0,54	538,9

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Градація значень рівня економічної безпеки в економічній літературі не розроблена, оскільки вибір критеріїв є довільним індивідуально для кожного підприємства. Тому значення розрахованого для ПрАТ «Фуршет» не має ніякої інформаційної значущості для системи менеджменту. Проте сутність комплексного компаративного аналізу, в системі якого досліджується рівень економічної безпеки підприємства, апіорі передбачає порівняння отриманого результату з аналогічними результатами досліджуваних торговельних підприємств. Для ідентифікації рівня економічної безпеки ПрАТ «Фуршет» відносно конкурентів розраховуємо сукупний критерій економічної безпеки (на основі табл. 1) для ТОВ «Сільпо», ТОВ «Фора» та ТОВ «АТБ» (табл. 2).

Таблиця 2

Сукупний критерій економічної безпеки торговельних підприємств

«Фуршет»	«Сільпо»	«Фора»	«АТБ»
132570,41	177933,57	114370,07	125,48

Результати встановленого рівня економічної безпеки для торговельних підприємств у системі комплексного компаративного аналізу свідчать про домінування над ПрАТ «Фуршет» за цим критерієм ТОВ «Сільпо». Такі результати не є критичними для діяльності ПрАТ «Фуршет», проте вимагають негайних досліджень на предмет встановлення причин недостатнього рівня. При цьому для максимального виявлення всіх наявних та ймовірних загроз економічної безпеки ПрАТ «Фуршет» доцільно аналізувати в такому напрямі не лише ТОВ «Сільпо» як лідера, а й інші торговельні підприємства, що досліджувались раніше.

Оскільки критеріями оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств були обрані вектори господарської діяльності (ресурсозабезпечення, витрат, навантаженості, фінансової стійкості і платоспроможності, рентабельності), то ідентифікація причин недостатнього рівня має здійснюватися саме в їх розрізі. Мова йде про детальний аналіз кожного вектора господарської діяльності ПрАТ «Фуршет» на предмет виявлення серед них найбільш вразливих до впливу конкурентів. Для цього нами пропонується застосувати ідентифікацію ризиків у системі комплексного компаративного аналізу як дієвого методичного інструменту виявлення наявних та ймовірнісних загроз в оперативному та перспективному аспектах відповідно. Основним завданням при цьому є ідентифікація торговельних підприємств, які створюють/можуть створювати для ПрАТ «Фуршет» загрозу випередження інтегрального показника конкурентоспроможності. Для отримання релевантної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства, актуальним є ідентифікація ризикотворчих векторів господарської діяльності тих торговельних підприємств, які на попередньому етапі були визначені ризиковими для конкурування ПрАТ «Фуршет». Лише в такому випадку може йти мова про дієвість системи економічної безпеки торговельного підприємства, яка забезпечує загалом ефективність його менеджменту.

Таким чином, ефективність менеджменту торговельного підприємства обумовлює реалізація окремих досліджень у системі комплексного компаративного аналізу, серед яких:

- розрахунок економічної доданої вартості підприємства EVA як гаранта його економічного зростання;
- встановлення стану економічної безпеки відповідно до EVA;
- визначення сукупного критерію економічної безпеки підприємств-конкурентів.

Послідовне виконання дій розробленого алгоритму дозволить торговельному підприємству не лише досягати поставлених цілей в аспекті зростання конкурентоспроможності, а й побудувати ефективну систему менеджменту у такий спосіб, що забезпечував би збільшення економічної доданої вартості підприємства.

Висновки і пропозиції. Стрімкі ринкові еволюції породжують певні ризикові питання і вимагають постійного оновлення наявного методичного інструментарію управління економічними процесами. У таких умовах забезпечення належного рівня економічної безпеки торговельного підприємства є запорукою його подальшого функціонування та досягнення лідерських позицій у конкурентному середовищі. Усвідомлюючи всі негативні наслідки, які може зумовити низький рівень економічної безпеки, необхідно оптимізувати всі критерії ефективності менеджменту для уникнення кризових ситуацій на підприємстві, коли його стратегічні цілі зміцнення конкурентоспроможності та економічного зростання змінюють вектор на відновлення власної господарської діяльності для можливості подальшого функціонування.

Запропонований алгоритм оцінювання економічної доданої вартості та економічної безпеки у системі комплексного компаративного аналізу, на нашу думку, забезпечить належний рівень ефективності менеджменту торговельного підприємства. А своєчасність та чітка скерованість дій системи менеджменту на поліпшення результативних показників її ефективності забезпечить, у свою чергу, нові конкурентні переваги, дуже необхідні у конкурентному функціонуванні торговельного підприємства у бізнес-середовищі.

Список використаних джерел

1. *Козаченко Г. В.* Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
2. *Котуранова Т. В.* Управління ринковою вартістю торговельних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Т. В. Котуранова. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 20 с.
3. *Ламбен Ж.-Ж.* Менеджмент, ориентированный на рынок : пер. с англ. / Ж.-Ж. Ламбен ; под ред. В. Б. Колчанова. – СПб. : Питер, 2004. – 800 с. – (Серия «Классика МВА»).
4. *Ларионова Е.* Экономическая добавленная стоимость [Электронный ресурс] / Е. Ларионова // Бух. вести. – 2003. – № 3. – Режим доступа : <http://www.vmgroupp.ru/publications/public11.htm>.
5. *Мартін Дж. Д.* VBM – управління, що базується на вартості. Корпоративна відповідь революції акціонерів : пер. з англ. / Дж. Д. Мартін, Вільям Дж. Петті ; за наук. ред. О. Б. Максимової, Ю. Шарипової. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 272 с.